

Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

NYELV ÉS OKTATÁS A 21. SZÁZAD ELEJÉN

*Nemzetközi tudományos konferencia
előadásainak gyűjteménye*

PoliPrint
Ungvár, 2005

Tartalom – Зміст – Contents

Bárányné Komári Erzsébet: A nyelvek közötti kapcsolat néhány kérdéséről különös tekintettel a magyar–kárpataljai ukrán (ruszin) nyelvi kölcsönhatásra Kercsa Tamara <i>БЫЛО ЦИ НЕ БЫЛО</i> (<i>Hol volt, hol nem volt</i>) c. meséskönyve alapján	10
Beregszászi Anikó: A kárpataljai magyar oktatás és a nyelvi tervezés	29
Braun Éva: Nyelvhasználat egy kétnyelvű középiskolában	36
Gereben Ferenc: A határon túli magyarság (anya)nyelvhasználati szokásai.....	40
Minya Károly: Iskolai nyelvművelés: oktalan tevékenység?	53
Mizser Lajos: Családnév kutatás Kárpatalján	58
P. Lakatos Ilona: „Úrálomlás-nyelvészet” és a Magyar Grammatika	62
Pethő József: „A stíluson fordul meg minden...” A stíluselemzés kurrens módszerei a mai magyar stilisztikában	67
Posgay Ildikó: Anyanyelvjárás – nyelvi hátrány	72
Simon Szabolcs: A magyar nyelv oktatása a szlovákiai magyar gimnáziumokban – tankönyvek és segédletek tükrében	78
Szabó G. Ferenc: Forma és funkció az anyanyelvi órákon	92
Szabómihály Gizella: A kisebbségi magyar anyanyelv változatok jellemzőinek oktatása – szlovákiai lehetőségek	97
Zoltán András: Szláv jövevényszavaink egyes kérdései	106
Барысюк В.У., Барысюк У.У.: Аўтарскае слова ў вершаваных творах Ніны Мацяш	110
Барысюк У.У.: Вядская гаворка беларускай мовы	113
Іванчова Вікторія: Системи педагогічної освіти країн західної Європи: різноманітність і спільність	118
Лібак Наталія: Загальна характеристика українських говорів на Закарпатті	124
Макарэвіч Алесь: Устарэлая лексіка беларускай мовы на мяжы трэцяга тысячагоддзя: да пытання лексікаграфічнага адлюстравання	128
Маргітч К. Є.: Викладач вищої школи: нова епоха – нові проблеми	135
Сацук А. П.: Методические принципы формирования профессиональной культуры устной речи немецкого языка у студентов	139
Хижна О.П.: Шляхи та засоби інтенсифікації художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи	143
Черничко С.: Соціолінгвістичний аспект вивчення українсько-угорських міжмовних контактів і освіта	153
Chorba Marianna: Modal verb games	166
Fábián Márta and Hires Emőke: The English coursebook ‘English with you and me’ compiled for Class Two	175
Hires Emőke: Research conducted among EFL learners focusing on intonation	179
Husztí Ilona: English language teaching in the upper primary classes of Transcarpathian Hungarian schools: problems and solutions	182
Nina Lyulkun: The role of educational technologies in distance education	187

A kárpátaljai magyar oktatás és a nyelvi tervezés

Beregszászi Anikó

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

1. A nyelvi tervezés a nyelv vagy a nyelvhasználat valamilyen társadalmi, gazdasági és/vagy politikai célok elérése érdekében történő befolyásolását célzó cselekvési program (Haugen 1987, Wardhaugh 1995: 312, Tolcsvai Nagy szerk. 1998). Az oktatás a nyelvi tervezési célok elérésének egyik hatékony eszköze, hiszen az oktatási intézmények szintén valamely társadalmi, gazdasági és/vagy politikai célok mentén szervezik tevékenységüket az ún. rejtett tantervek révén.

A kárpátaljai magyar közösség hosszú távú megmaradása szempontjából fontos társadalmi, gazdasági és politikai cél, hogy tagjai:

- a) közösségként maradjanak meg magyarnak;
- b) az ukrainai és a nemzetközi munkaerőpiacon versenyképesek legyenek;
- c) saját érdekeiket képesek legyenek politikai síkon is megjeleníteni és képviselni a fenti célok eléréséhez szükséges mértékben.

Ezen társadalmi, gazdasági és politikai célok eléréséhez azonban szükségesek bizonyos nyelvi készségek, feltételek is. Éppen ezért vannak a kárpátaljai magyar nyelvi tervezésnek nyelvi céljai (Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001). Nyelvi cél, hogy a kárpátaljai magyarok:

- a) megtartsák és a lehető legtöbb funkcióban használhassák és használják is anyanyelvüket;
- b) magas szinten beszéljék az államnyelvet és kommunikációképesek legyenek legalább egy világnyelven is;
- c) nyelvi készségeiket legyen lehetőségük használni és kihasználni.

Ezen nyelvi célok elérésében a kárpátaljai magyar oktatás (és ezen belül természetesen a felsőoktatás) jelentős szerepet vállalhat, pontosabban vállalhatna. A feltételes mód azonban jelzi, hogy ezt a szerepet mégsem tölti be maradéktalanul. Ennek fő oka, hogy a kárpátaljai magyar oktatási rendszer semmilyen önállóságot sem élvez, szervesen beletagozódik az ukrainai állami oktatási szervezetbe, így a kárpátaljai magyar oktatás nem saját közössége, hanem az azt működtető állam társadalmi, gazdasági és politikai céljainak elérésére törekszik rejtett tantervei által. A többségi társadalom és a kisebbségi közösség céljai pedig nem feltétlenül fedik egymást.

Kontra Miklós (2003: 22) például a következőképpen foglalja össze a többségi és kisebbségi közösségek oktatási céljait (1. táblázat).

A célok különbözősége okán nem véletlen tehát, hogy a fentebb megfogalmazott és az oktatás révén viszonylag könnyen elérhető nyelvi céljaink elérésében nem nyújt segítséget az állam (vagyis a többségi közösség) által kontrollált helyi magyar oktatási struktúra. A kárpátaljai magyar őshonos kisebbség célja ugyanis természetesen a fenn-

1. táblázat. A többségek és kisebbségek oktatási céljai az őshonos és bevándorolt kisebbségekkel kapcsolatban

	Őshonos kisebbség	Bevándorolt kisebbség
a többségi céljai	<i>fenntartás</i> , pl. a finnországi svédajkúak esetében <i>asszimiláció</i> , pl. a szlovákiai magyarok esetében	<i>fenntartás</i> , pl. nem ismert erre <i>asszimiláció</i> , pl. a nem hispán fehérek célja az USA-ban
a kisebbség céljai	<i>fenntartás</i> , pl. a szlovákiai a magyarok célja <i>asszimiláció</i> , pl. a búrgerlandi magyarok célja	<i>fenntartás</i> , pl. Floridában a kubai bevándorlók célja <i>asszimiláció</i> , pl. az amerikai magyarok célja

tartás, míg – úgy tűnik – a többségi társadalom sokkal inkább az asszimilációt tekinti kívánatosnak.

Az oktatás sajnos nem szolgálja teljes mértékben céljainkat, ugyanis a kárpátaljai magyar iskolarendszer sem a magyar, sem az ukrán, sem pedig az idegen nyelvek oktatása terén nem úgy működik, hogy elérhetőek legyenek nyelvi céljaink.

A magyar nyelv vonatkozásában úgy akadályozza nyelvi céljaink elérését, hogy az anyanyelv oktatása évtizedek óta felcserélő (szubtraktív) szemléletben folyik iskoláinkban (Beregszászi 2004a, Beregszászi–Cserniczkó 1996, 2004a, Cserniczkó–Márku 2001, Márku 2004 stb.). Az iskola ugyanis egyik kiemelt céljának tekinti a nem standard (nyelvjárási és/vagy kontaktushatásból fakadó) nyelvváltozatok és nyelvi jegyek kiirtását a tanulók nyelvhasználatából a standard elsajátíttatására hivatkozva. A nem standard nyelvi jegyeket hátránynak, akadálnak tekintő iskola szubtraktív (felcserélő) szemléletével azt kívánja elérni, hogy a nagyrészt nyelvjárási hétterű magyar beszélők saját alapnyelvi változatukat cseréljék a standardra. A kárpátaljai magyar tan nyelvű iskola mindent, ami nem része az eszményinek tekintett standard nyelvváltozatnak, hibának tekintve megpróbál kigyomlálni a tanulók nyelvhasználatából. Ezzel – nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi alaptételeket ignorálva – azt üzenni a tanulóknak, hogy saját nyelvváltozataik értéktelenek. Az iskola ezáltal a gyermek csoport-hovatartozásának egyik legfőbb jegyét, az édesanyjától elsajátított anyanyelv-változatát, s ezzel együtt azonosságtudatát, közössége hagyományai iránti tiszteletét, szolidaritását rombolja. Mindez nemcsak nyelvjárásvesztéssel jár. Globalizálódó, homogenizálódó világunkban ugyanis a helyi értékek, beleértve ebbe a regionális nyelvi értékeket is, segíthetnek azonosságtudatunk megőrzésében, tradícióink megtartásában. Kárpátalján pedig, ahol a magyar közösség kisebbségben él, a nyelvjárásvesztés együtt járhat a nyelvcserevel, hiszen számos településen és több társadalmi csoportban a nyelvjárás az egyetlen használt változata a magyar nyelvnek (Beregszászi 2004a, Beregszászi–Cserniczkó 1996, 2004a). A túlzottan grammatika-központú iskolai anyanyelvi nevelés szinte teljesen hallgat arról, milyen rejtett értékei vannak a helyi magyar nyelv-változatoknak (lásd Beregszászi–Cserniczkó 1996, Kozma 1993), s ezáltal nem erősíti, hanem éppen ellenkezőleg: gyengíti presztízsét.

Az államnyelv elsajátítását is akadályozza, nehezíti a jelenlegi iskolarendszer. Részenben azzal, hogy máig nincsenek meg az államnyelv oktatásához szükséges alapvető feltételek. Nincsenek speciálisan a magyar gyerekek számára készült tankönyvek, iskolai szótárak. Hiányoznak azok a szaktanárok, akiket arra készítettek fel, hogy állam-

nyelvként, és ne anyanyelvként oktassák az ukránt. Az államnyelv oktatásában a hangsúlyt a grammatikaoktatásra fektetik, és nem a nyelvi és kommunikatív kompetencia fejlesztésére. Ezáltal – szintén nyelvi, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogokat sértő módon – tulajdonképpen gátolják, hogy a magyar tannyelvű iskolákban tanuló gyerekek olyan szinten elsajátíthassák az államnyelvet, amely versenyképessé teheti őket az ország munkaerőpiacán (Csernicskó 1998, 2004, Beregszászi–Csernicskó 2004b).

Az idegen nyelvek iskolai oktatásának eredményessége – nyilván azon szovjet örökség miatt, amely mesterségesen akadályozta a nyugati, tehát az imperialista világhoz kapcsolódó nyelvek elsajátítását – szintén lehetne eredményesebb, bár kétségtelen tény: az utóbbi években néhány iskola és pedagógus törekvései révén jelentősen emelkedett elsősorban az angol nyelv oktatásának határfoka (Beregszászi 2004b).

2. A fentiek alapján a helyzet reménytelennek tűnik, legalábbis mindaddig, amíg létre nem jön egy autonóm, a magyar nyelvű oktatást a kárpátaljai magyar közösség céljainak szolgálatába állító tankerület, oktatási struktúra (erről lásd Gulácsi 1994, 1998, Orosz 1995). Ám addig is a nem állami (alapítványi) II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán próbálunk tenni azért, hogy legalább a jövő magyar értelmiségi rétege számára elérhetőek legyenek a fenti nyelvi, s segítségükkel a társadalmi célok.

Magának a főiskolának a létrejötte is egy fontos nyelvtervezési, oktatáspolitikai lépés volt: a szűk kárpátaljai magyar értelmiségi réteg bővítésének szándéka; a magyaroknak az államnyelven oktató állami felsőoktatási intézményekből való fokozatos kiszorulása okozta problémák megoldásának keresése; illetve a főként Magyarországra távozott pedagógusok hagyta új ellensúlyozásának, valamint a szülőföldi képzési lehetőségek kibővítésének célja fontos szempontként szerepelt az alapítók elképzelésében (Brenzovics 1998, Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001, Orosz 1997, 2004, Csernicskó–Hires 2003 stb.).

De hogyan járulhat hozzá a főiskola (amely egyébként államilag akkreditált képzést folytat) a nyelvi célok eléréséhez? Az alábbiakban erről, illetőleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nyelvi koncepciójáról lesz szó.

3. Minthogy nyelvi koncepciót (melynek része a tannyelv-választás, az egyes tannyelvek használati arányának meghatározása éppúgy, mint például a vizsgáztatás és az ügyvitel nyelvének megválasztása) jobb esetben valamilyen célok elérése érdekében dolgoznak ki és követnek, főiskolánk nyelvi koncepciójának megértéséhez szükségesnek láttuk a fenti rövid kitérőt, ahol egyrészt szóltunk a kárpátaljai magyar közösség társadalmi és nyelvi céljairól, másrészt arról, hogy a közoktatás hogyan gátolja ezen célok elérését.

Intézményünk nyelvi koncepciójának végiggondolása során nyilvánvalóan figyelembe kellett vennünk a fenti körülményeket, valamint azt, hogy a főiskolának legalább abban szerepet kell vállalnia, hogy az innen kikerülő értelmiségi réteg megközelítse vagy elérje nyelvi céljainkat. Olyan értelmiségieket szeretnénk tehát kibocsátani az intézmény falai közül, akik – amellet, hogy tudatában vannak anyanyelv-használati jogaiknak, illetőleg képesek az igényeiknek megfelelő funkcióban használni a magyar nyelvet – olyan szinten birtokolják az államnyelvet, amely lehetővé teszi számukra az ország társadalmi életébe történő integrációt (az integráció nem tévesztendő össze

az asszimilációval!), és versenyképessé teszi őket a munkaerőpiacon; továbbá a magyar és az ukrán ismerete mellett még (legalább) egy világnyelven is kommunikációképesek.

4. Most nézzük, mit teszünk annak érdekében, hogy közelebb kerüljünk céljainkhoz!

Mivel elsősorban pedagógusképző főiskola vagyunk, reményeink szerint az iskolákba, óvodákba kerülő végzőseink révén legalább némileg ellensúlyozni tudjuk a közoktatás említett negatív hatásait.

Az anyanyelv vonatkozásában például olyan pedagógusokat képzünk főiskolánkon, akik a nyelvi toleranciára nevelik majd növendékeiket, és akik nem örökítik tovább a nyelvi alapú diszkriminációt; akik felismerik a helyi nyelvváltozatok értékeit, és hozzáadó (additív) szemléletben sajátítják el a standard változatot.

Az államnyelv vonatkozásában:

a) az ukrán–magyar szakpár 2004. évi beindításával olyan pedagógusok képzését kezdtük el, akiket arra készítünk fel, hogyan oktassák az államnyelvet a magyar tantervű iskolákban, magyar anyanyelvűeknek, eleget téve ezzel például a Hágai Ajánlásokban foglaltaknak (The Hague Recommendations 1996, 12. pont, 7. oldal);

b) a tanítói szakon is felkészítjük arra a tanítókat, hogyan oktassák az államnyelvet magyar anyanyelvű gyermekeknek az elemi iskolai osztályokban;

c) megpróbálunk szakmailag érvelni amellett, hogy megváltozzék az államnyelv iskolai oktatásának jelenlegi szemlélete;

d) hallgatóink részére az egész képzési idő folyamán (különböző szintű nyelvtanfolyamok révén) nyelvtanulási lehetőséget biztosítunk.

Az idegen nyelvek vonatkozásában:

a) angolszakosok képzésével felkészült szaktanárokat küldünk az iskolákba, akik pótolni tudják a hiányzó pedagógusokat;

b) hallgatóink és oktatóink részére ingyenes nyelvtanulási lehetőséget biztosítunk.

A fentiekből nyilván kiderült, hogy főiskolánkon gyakorlatilag egyetlen tannyelvet használunk: a magyart (nyilván az idegen- és ukránszakos hallgatók képzésén kívül). Talán az is érzékelhető, miért. Úgy véljük azonban, hogy egyetlen tannyelv használatával is el lehet érni a kívánt kétnyelvűséget (lásd például Skutnabb-Kangas 1997, Beregszászi–Csernicsek–Orosz 2001: 125–130), és nemcsak a közoktatásban, hanem a felsőoktatásban is, ha ehhez megteremtjük hallgatóink számára a lehetőséget. Az alábbi, 2. sz. táblázatban azt foglaltuk össze, hogy főiskolánk diákjai számára milyen nyelvtanulási programokat biztosítunk.

5. A határon túli magyar (vagy részben magyar) felsőoktatási intézményeknek az a problémával is szembe kell nézniük, hogy felvételizők között nagy számban vannak olyanok, akik nem vagy csak alacsony szinten beszélnek az államnyelvet, ugyanakkor olyan jelentkezők is akadnak, akiknek magyar nyelvi kompetenciája alacsony, s inkább a többségi nyelven dominánsak. Egy valóban átgondolt nyelvi koncepciónak ez utóbbiakkal is foglalkoznia kell. Főiskolánk 1996-os önállósulása óta minden évben lehetővé teszi a felvételizők számára, hogy az általuk megválasztott nyelven (magyarul, ukránul vagy oroszul) tegyék le az írásbeli és a szóbeli felvételi vizsgákat, és az

2. táblázat. Nyelvtanulási lehetőségek a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (2004/2005. tanév)

A tárgy neve	Ósszóraszám/kontaktóra	Kreditérték	Allamilag kötelező tárgy-e
<i>Tanári szakok</i>			
Hivatali ukrán nyelv	54/36	1	Igen.
Mai ukrán nyelv	108/72	2	1 kredit kötelező.
Gyakorlati ukrán nyelv	162/108	3	Nem.
<i>Óvodapedagógia szak</i>			
Hivatali ukrán nyelv	54/36	1	Igen.
Mai ukrán nyelv	108/72	2	1 kredit kötelező.
Gyakorlati ukrán nyelv	162/108	3	Nem.
Ukrán irodalom	54/36	1	Nem.
A másodnyelv-oktatás módszertana	108/72	2	Nem.
<i>Tanítói szak</i>			
Hivatali ukrán nyelv	54/36	1	Igen.
Mai ukrán nyelv	108/72	2	1 kredit kötelező.
Gyakorlati ukrán nyelv	162/108	3	Nem.
Az ukrán nyelv oktatásának módszertana a magyar tannyelvű iskolák elemi osztályaiban (1-4. osztály)	108/54	2	Nem.
Ukrán irodalom	54/36	1	Nem.
<i>Valamennyi hallgató számára</i>			
Ukrán nyelv szakkollégium (fakultatív tárgy)	108/72	2	Nem. Az intézményen belül sem kötelező felvenni.
Idegen nyelv (angol, német vagy francia)	324/204	6	Igen.
Idegen nyelv szakkollégium (angol, német, francia vagy latin)	108/72	2	Nem. Az intézményen belül sem kötelező felvenni.
Ukrán nyelvtanfolyam (kezdő és haladó szint)	100/félév	-	Az 1. évf.-tól a tanulmányi idő végéig bármikor ingyenesen igénybe vehető. A tanárok is beiratkozhatnak, szintén ingyen.
Angol nyelvtanfolyam (kezdő és haladó szint)	100/félév	-	Az 1. évf.-tól a tanulmányi idő végéig bármikor ingyenesen igénybe vehető. A tanárok is beiratkozhatnak, ingyen.

ehhez szükséges feltételeket (megfelelő nyelvű teszt- és feladatlapok, tételsorok, a nyelvet beszélő szaktanár stb.) is természetesen biztosítjuk. A kárpátaljai szórványban élő fiatalok számára pedig egyéves előkészítő tanfolyamot hirdetünk 2001-től, ahol az elsősorban a Felső-Tisza, azaz Rahó, Kőrösmező vidékéről érkező diákok egy tanéven át magyar nyelven hallgatják az órákat, majd a sikeres felvételt követően magyar nyelven tanulnak tovább intézményünkben.

6. A felsőoktatási intézményeknek a tudományos utánpótlás nevelésében is szerepet kell vállalniuk. Főiskolánk ad otthont a helyi magyar tudományos utánpótlást segítő tehetséggondozó szakkollégiumnak (Kárpátaljai Magyar Szakkollégium). A szakkollégium évente öt hallgató számára hirdet felvételt 1, 2 vagy 3 éves ösztöndíjra. A pályázónak egy olyan minősített (fokozattal rendelkező) oktatóval, az ún. tútorral kell pályáznia, aki magyarul és ukránul egyaránt beszél. A hallgatónak szóbeli felvételi vizsgát kell tennie, ahol írásban magyar, ukrán és egy általa választott idegen nyelven benyújtott kutatási tervét kell bemutatnia mindhárom nyelven. Az 1, 2 vagy 3 évre így elnyert ösztöndíj ideje alatt félévente egyszer írásban és szóban be kell számolnia hall-

gátónak és tótorának az elvégzett munkáról, a publikációkról, konferencia-részvételről stb. Az ösztöndíj lejártá előtt a hallgatónak szakmai nyelvvizsgát kell tennie, és egy erre a célra alakult bizottság előtt magyar és ukrán nyelven, valamint az általa választott idegen nyelven bizonyítania kell szakmai rátermettségét.

A szakkollégium eredményei meggyőzőek: az itt végzettek szinte kivétel nélkül továbbtanulnak, elsősorban doktori képzésekben.

7. Összefoglalásként annyit: sajnos ma még nem tartunk ott, hogy arról nyissunk vitát, mely tárgyakat oktassunk az egyik, és melyeket a másik nyelven főiskolánkon. Mi is látjuk ugyanakkor, hogy a hozzáadó (additív) kétnyelvűség, illetve az a szituáció, amelyben a magyar nyelv dominanciája mellett a közösség legnagyobb része saját céljainak, igényeinek megfelelően képes használni az államnyelvet és még egy világnyelvet is, hosszú távon sokkal jobb lenne a számunkra, mint a jelenlegi állapot. A saját eszközeinkkel megpróbálunk tenni is azért, hogy így legyen. Ám nem könnyű előrelépni ezen a téren akkor, amikor nincs átfogó nemzet- és nyelvpolitika, a nemzetstratégiai célok politikai csatározásoknak vannak alárendelve, illetve amikor főiskolánk működése is a pártpolitikai változásoktól befolyásolt, esetleges alapítványi támogatások függvénye.

Irodalom

Beregszászi Anikó 2004a. Anyanyelvoktatásunk hatékonyságáról. In: Beregszászi Anikó és Cserniczkó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Ungvár: PoliPrint.

Beregszászi Anikó 2004b. Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. In: Huszti Ilona szerk., *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. Ungvár: PoliPrint.

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyar nyelv-tankönyvekben. In: Cserniczkó István – Várad Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. Budapest: Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István 2004a. A magyar nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi problémák. In: Beregszászi Anikó – Cserniczkó István, ...*itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint.

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István 2004b. Az ukrán nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi vonatkozások. In: Beregszászi Anikó – Cserniczkó István, ...*itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint.

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István – Orosz Ildikó 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.

Brenzovics László 1998. Nehéz körülmények között. A Kárpátaljai Magyar Tan nyelvű Tanárképző Főiskola alapításának rövid története. In: *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

Cserniczkó István 1998. Az ukrán nyelv Kárpátalján. *Regio* 1998/1: 5–48.

Cserniczkó István 2004. Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. In: Huszti Ilona szerk., *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. Ungvár: PoliPrint.

Cserniczkó István – Hires Kornélia 2003. Mi is kell a jó munkához? Munkaerőpiaci esély- és lehetőségnövelő tényezők Kárpátalján. In: Fábri István – Horváth Tamás szerk., *A magyar nyelvű oktatási intézmények munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében*. Budapest: Márton Áron Szakkollégium – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – TLA Közép-Európai Tanulmányok Központja.

Cserniczkó István – Márku Anita 2001. Hatékonyság a nyelvhelyességi kérdések oktatásában. In: *11. Élőnyelvi Konferencia*. Újvidék: Újvidéki Egyetem.

Gulácsi Géza 1994. A nemzetiségi kulturális autonómia. *Kárpátaljai Szemle* II/6: 18–22.

Gulácsi Géza 1998. A kárpátaljai magyarság jogi helyzete és autonóm törekvései. In: *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

Haugen, Einar 1987. Language Planning. In: Ammon, U. – Dittmar, N. – K. J. Mattheier eds., *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 1. Berlin: Walter de Gruyter.

Kontra Miklós 2003. Újratanulható-e egy anyanyelv? In: Osvát Anna és Szarka László szerk., *Újratanítható-e a kisebbségek anyanyelve a magyarországi nemzetiségi iskolákban?* Budapest: Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet.

Kozma Endre 1993. Kafedra Uhorszkoji Filolohiji, Uzshorod. Egy túlélő magyar tanszék emlékére. *Pro Minoritate* 1993/6: 28–36.

Márku Anita 2004. Kölcsönszók használata a kárpátaljai magyar fiatalok körében. In: Beregszászi Anikó és Cserniczkó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Ungvár: PoliPrint.

Orosz Ildikó 1995. *A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

Orosz Ildikó 1997. Esettanulmány a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születéséről. *Magyar Kisebbség* III/3–4: 60–83.

Orosz Ildikó 2004. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. *Jászkunság* 2004/1: 100–107.

Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány.

The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note. The Hague: Foundation on Inter-Ethnic Relations, October 1996.

Tolcsvai Nagy Gábor szerk. 1998. *Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest: Universitas Kiadó.

Wardhaugh, Ronald 1995. *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris – Századvég.